

حق الناس در مردم سالاری دینی

www.ketab.ir

سرشناسه: رستمی پور، سجاد، ۱۳۶۵-
عنوان و نام پدیدآور: حق الناس در مردم سالاری دینی / تألیف سجاد رستمی پور
مشخصات نشر: تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۴۰۱
مشخصات ظاهری: ۳۱۶ ص.
فروست: مرکز اسناد انقلاب اسلامی؛ ۱۳۱۲: اندیشه سیاسی؛ ۷۸.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۷۱-۰۷۶۷-۱۷۰۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: یادداشت
Sajjad Rostamipour :The theory of Hagonas :
in the system of religious democracy
ص.ع به انگلیسی:

یادداشت: کتابنامه: [۲۸۷]-۲۹۷.
یادداشت: نمایه.
موضوع: حقوق بشر-- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع: Human rights-- Religious aspects-- Islam
موضوع: دموکراسی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع: Democracy-- Religious aspects-- Islam
شناسه افزوده: مرکز اسناد انقلاب اسلامی
رده‌بندی کنگره: BP ۲۳۰/۱
رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۴۸۳۴
شماره کتابشناسی ملی: ۸۹۷۵۰۴۲
وضعیت رکورد کتابشناسی: فیبا

عنوان: حق الناس در مردم سالاری دینی

تألیف: سجاد رستمی پور

نوبت چاپ: اول، پاییز ۱۴۰۲

شمارگان: ۵۰۰ قیمت: ۱۷۰۰۰۰ تومان

حروف چینی و لیتوگرافی: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

چاپ و صحافی: چاپخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۷۱-۰۷۶۷

ISBN: 978-622-271-076-7

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است

کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان شریعی، نرسیده به میدان قدس، رویه‌روی پمپ بنزین اسدی، پلاک ۱۹۵۴،

مرکز اسناد انقلاب اسلامی. صندوق پستی ۱۹۳۹۵/۳۸۹۶ تلفن: ۲۲۲۱۱۱۹۴ تلفکس: ۲۲۲۱۱۱۷۴

www.irdc.ir

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱۱
پیشگفتار.....	۱۵
فصل اول:	
کلیات.....	۱۹
۱-۱: تبیین موضوع.....	۲۱
۱-۱-۱: پیوستاری موضوع.....	۲۱
۱-۱-۲: گستره‌ی موضوع.....	۲۳
۱-۱-۳: ضرورت بررسی موضوع.....	۲۹
۱-۲: روش تحقیق.....	۳۰
۱-۲-۱: کاستی‌های روش‌های مرسوم.....	۳۰
۱-۲-۲: روش مطلوب.....	۳۹
۱-۳: مفهوم کلی حق.....	۳۹
۱-۳-۱: رویکردها به حق.....	۳۹
الف: رویکرد سستی:.....	۴۰

- ب: رویکرد پوزیتیویستی ۴۲
۱. حق داشتن در برابر حق بودن ۴۳
۲. منشأ قانونی حق ۴۵
۳. ابتدای حق بر منفعت ۴۷
- ت: رویکرد روشی: ۴۸
- ۴-۱: مفهوم حق الناس ۵۷
- ۵-۱: مفهوم حق الناس در مردم سالاری دینی ۶۰
- ۱-۵-۱: گستره‌ی مفهومی حق الناس مردم سالارانه ۶۲
- الف: حقوق بشر سیاسی ۶۲
- ب. حقوق سیاسی مردم ۶۲
- ب. حق الناس سیاسی ۶۳
- ج. حق الناس خصوصی در جامعه‌ی ذیل نظام مردم سالاری دینی ۶۴
- ح. حق الناس مردم سالارانه ۶۴
- ۱-۵-۲: شبکه‌ی حق الناس مردم سالارانه ۶۵
۱. الزامات آیندگان بر معاصران ۶۶
۲. الزامات جامعه بر فرد ۶۷
۳. الزامات فرد بر جامعه ۶۷
۴. الزامات اقلیت بر اکثریت ۶۸
۵. الزامات فرد بر دولت ۶۸
- ۱-۵-۳: عرصه‌های حق الناس مردم سالارانه ۶۸

فصل دوم:

- مبانی حق الناس در مردم سالاری دینی ۷۱

- ۲-۱: مفروضات مشترک در مبانی ۷۵
- ۲-۲: مبانی احترام به حق رأی مردم ۷۹
- ۲-۲-۱: اصل کرامت انسان ۷۹
- ۲-۲-۲: اصل غایت‌انگاری انسان ۸۲
- ۲-۲-۳: اصل عدم‌الولایه ۸۴
- ۲-۲-۴: اصل مالکیت مشاع عمومی ۸۹
- ۲-۲-۵: اصل حقوق موضوعه ۹۳
- ۲-۲-۶: اصل یکپارچگی ساختار حکومت ۹۷
- ۲-۳: جمع‌بندی فصل ۱۰۳

فصل سوم:

- نسبت حق و تکلیف در مردم‌سالاری دینی ۱۰۷
- ۳-۱: رویکرد اول: ایجاب حق رأی و تکلیف ۱۱۲
- ۳-۱-۱: ایجاب دوطرفه‌ی حق و تکلیف ۱۱۴
- ۳-۱-۲: حقوق و تکالیف مردم‌سالارانه ۱۲۴
- ۳-۲: رویکرد دوم: تکلیف به استیفای حق رأی ۱۴۰
- ۳-۲-۱: لازم‌الاستیفابودن حق‌الناس مردم‌سالارانه ۱۴۵
- ۳-۳: رویکرد سوم تکلیف در کیفیت استیفای حق ۱۴۷
- ۳-۴: رویکرد چهارم: نگرش روشی به حق و تکلیف ۱۵۱
- ۳-۴-۱: نگرش روشی به حق رأی ۱۵۵
- ۳-۴-۲: نگرش روشی به حق مشورت ۱۵۸
- ۳-۴-۳: نگرش روشی به حق منصب ۱۶۲
- ۳-۵: جمع‌بندی ۱۶۵

فصل چهارم:

- نسبت حقوق الناس در مردم سالاری دینی با حقیقت و عدالت ۱۶۷
- مقدمه ۱۶۹
- ۱-۴: رأی دهی متعهد به عدالت ۱۷۶
- ۱-۴-۱: رأی دهی عادلانه در رویکرد انتخاب فردی ۱۷۶
- الف. رأی دادن به مثابه‌ی رفتار فردی ۱۷۸
- ب. رأی دهی ذیل حریم خصوصی ۱۷۹
- ت: الگوهای رفتار رأی دهی ۱۸۲
۱. الگوی انتخاب عاقلانه ۱۸۲
۲. الگوی احساسی ۱۸۵
- ۱-۴-۲: رویکرد انتخاب متعهدانه ۱۸۶
- ث: تعهد به حاکمیت و ساختار دانشی دین ۱۸۸
- ج. تعهد به توسعه مبتنی بر عدالت ۱۸۹
- ۲-۴: انتخابات متعهد به عدالت ۱۹۲
- ۱-۲-۴: نحوه‌ی برگزاری انتخابات ۱۹۲
- ۲-۲-۴: نحوه‌ی تبلیغات انتخاباتی ۱۹۶
- ۳-۲-۴: تفسیر نتیجه‌ی انتخابات ۲۰۲
- ۳-۴: عدالت در تعیین کاندیداهای رقابت انتخاباتی ۲۰۵
- ۱-۳-۴: انواع و چگونگی صلاحیت ۲۰۶
- ۲-۳-۴: ابتدای صلاحیت بر عدالت ۲۱۱
- ۳-۳-۴: نحوه‌ی تشخیص صلاحیت ۲۱۷

فصل پنجم:

مقدمه

بررسی مبانی کلامی و فقهی شیعه نشان می‌دهد که دو مفهوم «حق الناس» و «حق الله» از جمله مباحث بسیار مهم در اصول اعتقادی شیعه هستند. خداوند متعال در موارد زیادی تأکید می‌فرماید که از حق خود می‌گذرد، اما در حسابرسی‌های اخروی از حق الناس نخواهد گذشت. یعنی عواقب عدم رعایت حق الناس بسیار سخت‌تر از حق الله است. این رویکرد کلی، فقهای شیعه را بر روی این بحث متمرکز ساخته تا تقسیم‌بندی‌هایی از آن ارائه نمایند؛ به عنوان مثال اکثر فقها حق الناس را به دو نوع حق الناس محض (مانند رعایت جان و مال مردم) و حق الناس غیرمحض (که هر دو جنبه‌ی حق الله و حق الناس را دارا می‌باشند، مانند سرقت)، تقسیم نموده‌اند.

این تقسیم‌بندی نشان می‌دهد چگونه ورود این مباحث فقهی به بسط حقوق خصوصی و جزایی کمک نموده است. البته گفتنی است که حقوق ردیف حقوق مردم بر مردم (فرد یا جمع) تعریف شده اما به حوزه‌ی حقوق عمومی وارد نشده و یکی از دلایل آن، عدم شکل‌گیری حکومت اسلامی با محوریت فقه شیعی بوده است. از این رو در سده‌های گذشته در خصوص ارتباط بین افراد و حکومت، بحث فقهی دقیقی از سوی فقهای شیعه صورت نگرفته است.

تبارشناسی این موضوع در تاریخ فکری - سیاسی ایران نشان می‌دهد که

از دوره‌ی مشروطه به تدریج فقهایی همچون شیخ انصاری و آیت‌الله نائینی به این موضوع توجه داشته و مباحث فقهی در باب حقوق مردم نسبت به حکومت و حاکم ارانه دادند. این موضوع در سال‌های بعد از انقلاب اسلامی به طور گسترده‌ای مطرح شد و نظریه‌پردازان انقلاب در باب جمهوریت و اسلامیت و جایگاه حق مردم سخن گفتند. در ادامه نیز با مطرح‌شدن مبحث مردم‌سالاری در دهه‌ی ۱۳۷۰ این موضوع به شکل جدی‌تری نمایان گردید. در همان مقطع زمانی که مبحث مردم‌سالاری دینی در برابر دموکراسی غربی مطرح شده بود، مباحث فقهی و کلامی نیز در این زمینه ارائه شد. از جمله مهم‌ترین مباحثی که در باب مردم‌سالاری دینی مطرح شده بحث از اصل عدم الوایه و کرامت ذاتی انسان یعنی مباحثی که ارتباط مستقیمی با بحث حق‌الناس و حقوق سیاسی عموم مردم مسلمان داشت. این‌گونه مباحث که مبانی مردم‌سالاری دینی است تأکید بر آن دارد که تمام انسان‌ها بالفطره آزاد بوده و فرد یا گروه دیگر تسلطی بر آنها ندارد، مگر در مواردی که انسان‌ها خود تسلط دیگران بر خود را پذیرفته باشند. مباحث ذکرشده که به نوعی قرارداد اجتماعی قرن نوزدهم و بیستم را به ذهن متبادر می‌نمود با پذیرش مسلمان‌بودن اکثریت جامعه، تفاوت‌هایی با اندیشه‌ی سکولار غربی داشت. چرا که پذیرش اسلام (و به‌خصوص اسلام سیاسی) خودبه‌خود سؤالاتی را مطرح می‌کند که عمیق‌تر بودن نظریه‌ی نظام سیاسی در اسلام نسبت به دموکراسی‌های مبتنی بر قرارداد اجتماعی غربی را به ذهن متبادر می‌نماید. به عنوان مثال اولین سؤال بعد از پذیرش حق مردم در نظام سیاسی، چگونگی تطبیق آنها با اصل به‌حق‌بودن نظرات عموم مردم است. یعنی آیا نظر مردم با حقیقت تطبیق دارد یا امری اعتباری است؟!

بسط این مسئله در حوزه‌ی عمل سیاسی و نظام‌سازی در نهایت به ایجاد

نهاد شورای نگهبان یعنی نهادی ختم شد که هدف اصلی از ایجاد آن کنترل ورود افرادی است که مردم آنها را به عنوان حاکم یا نماینده خود انتخاب می‌نمودند. این امر نشان می‌دهد که در اندیشه‌ی اسلامی مردم حق مطلق و بدون قید و شرط ندارند، بلکه به این حق نیز قیودی وارد است.

مصادیق ذکر شده حاکی از آن است که فهم صحیح رابطه‌ی «حقوق مردم و دموکراسی اسلامی» و ابعاد آن نیاز به پژوهش‌های نظری عمیق دارد که زمینه‌ی پژوهش حاضر را مرکز اسناد انقلاب اسلامی فراهم نمود.

در پژوهش پیش رو، نویسنده ابتدا به توضیح مبانی مردم‌سالاری پرداخته و در ادامه با توجه به نسبت حق و تکلیف انسان‌ها در اجتماع و نسبت آنها با حکومت این سؤال را مطرح نموده که آیا حقوق انسان‌ها تکالیفی را نیز برای آنها به بار می‌آورد؟ در توضیح این مسئله نویسنده به انواع رابطه‌ی حق و تکلیف اشاره نموده و رویکرد اسلامی شیعی رایج در این باب را مطرح می‌نماید.

در ادامه و در فصل سوم، نویسنده به دنبال یافتن پاسخ برای این پرسش است که رأی مردم به چه میزانی در تصمیم‌گیری‌های کلان و خرد حکومت اسلامی تأثیر دارد. در فصل چهارم، نویسنده به توضیح تفصیلی عدالت می‌پردازد. فصل پنجم بعد از توضیح مباحث نظری در فصول گذشته، بر آن است تا به تطبیق و اجرای عینی مردم‌سالاری دینی در عرصه‌ی عمل (همچون آزادی مطبوعات، اطلاعات و...) بپردازد.

امید که این دست مباحث نظری در کنار دیگر نوشته‌های موجود، فصلی دیگر را در غنابخشی بنیان‌های تحلیلی و تفصیلی مسائل پایه‌ای حقوق و تکالیف، بگشاید.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی